

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-16>

УДК 378126.056

Гречаник Н.І.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ

Анотація. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Розтлумачено сутність категорій «умова», «педагогічна умова». На основі аналізу й узагальнення наукових досліджень із проблеми формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці, а також власного досвіду педагогічної діяльності визначено психолого-педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи й закладення механізмів його неперервного саморозвитку, а саме: забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у культурологічному становленні у процесі професійної підготовки; інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення; залучення майбутніх учителів початкової школи до активного оволодіння культурологічним досвідом реалізації культурологічних знань, умінь і навичок у суб'єкт-суб'єктному вимірі; забезпечення рефлексивної активності майбутніх учителів початкової школи у напрямі самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності.

Ключові слова: умови, психолого-педагогічні умови, культурологічна компетентність, студенти, майбутні вчителі початкової школи.

Hrechanyk Nataliia

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CULTURAL COMPETENCE FORMATION IN PROFESSIONAL TRAINING

Summary. Psychological and pedagogical conditions of future primary school teachers' cultural competence formation are reasoned. The essence of categories "condition", "a pedagogical condition" is interpreted. It is generalized that psychological and pedagogical conditions of primary school teachers' cultural competence formation reflect a certain specific character related to the content of primary school teachers' professional training as well as peculiarities of its cultural component in modern pedagogical school of Ukraine. That's why their reasoning is carried out on the basis of taking into account a social order on a professional primary school teacher with the determined essential characteristics of cultural competence, educational demands for training students Specialty 013 "Primary education". The generalizing function of psychological and pedagogical conditions of future primary school teachers' cultural competence formation is a provision of solving problems in regard to cultural readiness, cultural awareness, cultural activeness and cultural self-sufficiency of future professionals. Psychological and pedagogical conditions of future primary school teachers' cultural competence formation are outlined on the basis of analysis and generalization of researches on the mentioned topic. The aims and objectives of higher pedagogical education provided for by current educational standards include the mastering the basic knowledge and skills, including cultural competency, which is particularly relevant to primary school teachers in the framework of the increasing trend towards globalization. The use of computers in the educational process changes the role of learning tools used in the teaching of different academic disciplines, changing the learning environment. They include a provision of positive perception, awareness of cultural and professional values within the professional training; involvement of future primary school teachers to active acquisition of cultural experience, skills and abilities in the subject-subjective dimension; a provision of future primary school teachers' reflexive activity in the context of cultural competence.

Keywords: conditions, psychological and pedagogical conditions, cultural competence, students, future primary school teachers.

Постановка проблеми. Теоретико-методологічне обґрунтування мети, завдань, цінностей національної освіти й виховання в Україні потребує використання різних аспектів філософії і культурології освіти, що є природною потребою у методологічному, контекстному аналізі існуючих освітньо-культурних проблем. Наукова думка переконливо доводить можливість глибшого розуміння кризових станів суспільства, глобальних тенденцій розвитку соціальних систем і, зокрема освіти, з позицій культури як системи вищого порядку. У нинішніх умовах до особистості вчителя висувуються підвищені ви-

моги щодо професійних і особистісних якостей. Його статус і роль як професіонала і культуротворчої особистості визначаються культурологічною підготовленістю. Радикальне підвищення професіоналізму у поєднанні із загальною культурною передбачає різнобічний особистісний розвиток, формування гуманістичної педагогічної позиції на основі єдності професійної, суспільно-економічної і культурологічної підготовки. Формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи є важливою складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Його успішна реалізація вимагає

забезпечення відповідних умов навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальні питання реалізації культурологічного підходу, його системотвірна роль для педагогічної теорії і практики обґрунтовується у роботах О. Бражнич [1], І. Підласого [7] та ін. Важливі методологічні і теоретичні проблеми культурологічної підготовки сучасного спеціаліста досліджуються у роботах О. Фролової [10]. Теоретичному аналізу й методичному обґрунтуванню піддаються проблеми визначення змісту, методів, педагогічних умов культурологічної підготовки майбутнього вчителя присвячено низку сучасних наукових доробків дослідників (Л. Дубровська [3], І. Найдьон [4]), Н. Підбуцька [6] та ін.). Принципово важливою для підготовки до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності визначається її культурологічна спрямованість і особистісно зорієнтований характер (О. Отич [5], В. Руденко [8], Т. Сорочан [9]). Однак, аналітичне вивчення наукової літератури, практичного досвіду середньої і вищої ланок освіти свідчать, що в дослідженнях не прослідковується систематичного викладу психолого-педагогічних умов формування культурологічної компетентності майбутніх вчителів початкової школи.

Тому **метою статті** визначено виокремлення й обґрунтування психолого-педагогічних умов формування культурологічної компетентності майбутніх вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику поняття «умова» пояснюється, як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [2]. Учені-дидакти наголошують, що ефективність педагогічного процесу безпосередньо залежить від створення належних умов його перебігу, розглядається, як «значущі продуктивні причини, які впливають на протікання і результат дидактичного процесу» [7, с. 25].

Крім цього, педагогічні умови трактують як: сукупність чинників, які впливають на ефективність дидактичного процесу; вимоги до організації освітнього процесу; компоненти, порядок дій навчального процесу; середовище, ситуацію, в яких здійснюється процес; правила, засоби, які забезпечують здійснення цілей навчального процесу [10, с. 104]; сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм, а також матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [1].

У цьому зв'язку потрібно зважати на низку чинників, які у поєднанні й взаємодії прямо впливають на ефективність освітнього процесу, тобто на досягнення бажаних результатів за рахунок впливу якісних чинників. Це, зокрема: організація навчального процесу на науковій основі з погляду розуміння сутності навчання, його рушійних сил, логіки навчального процесу, форм, методів і засобів навчання; забезпечення високого рівня психолого-педагогічної підготовки науково-педагогічних кадрів; оптимізація змісту навчального матеріалу з погляду вікових й індивідуальних можливостей студентів; гуманізація й гуманітаризація освітнього процесу на всіх його етапах; створення належних санітарно-

гігієнічних умов для навчання (харчування, дотримання вимог повітряного, світлового, теплового режимів, гігієни розумової праці); широке використання технічних засобів навчання і передусім комп'ютерної техніки; професійне володіння викладачами педагогічними технологіями й педагогічною технікою; забезпечення належного соціально-економічного статусу педагогів у суспільстві.

Спираючись на трактування ключових понять «умови», «педагогічні умови» можна стверджувати, що формування культурологічної компетентності залежить від комплексу умов (комплекс внутрішніх чинників – спрямованість особистості, емоції, мотиви, інтереси, потреби й зовнішніх чинників – науково-обґрунтована організація освітнього процесу, форми, методи й засоби культурологічного розвитку особистості, створення культурологічно-орієнтованого освітнього середовища, спеціально створених для ефективного протікання освітнього процесу).

Важливо підкреслити, що умови тільки надають можливість оптимально організувати формування культурологічної компетентності, але сам процес її формування відбувається завдяки активній і творчій особистісній взаємодії викладачів і майбутніх учителів початкової школи, спрямованої на їх культурологічний розвиток, що свідчить про інтеграцію домінуючих педагогічних і психологічних аспектів. У зв'язку з цим, доцільно розглядати спеціально організовані обставини для формування досліджуваної характеристики майбутніх учителів початкової школи як психолого-педагогічні умови. Зауважимо, що психолого-педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи є рушійною силою для досягнення продуктивного й творчого рівнів професійності майбутнього фахівця. Фахівець, який володіє суто професійними знаннями, компетентностями й культурологічною компетентністю, готовий самореалізовуватись у полікультурному середовищі на всіх рівнях професійної діяльності.

Тому система формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, яка базується, передовсім, на теоретико-концептуальних засадах, містить перехідний ланцюг від теоретичного етапу дослідження до практичного – створення психолого-педагогічних умов, відповідних до структурних компонентів, критеріїв їх прояву, сформульованих культурологічно-орієнтованих закономірностей і принципів формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Зважаючи на зазначене вище, психолого-педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи відображають певну специфіку, зв'язану зі змістом професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, з одного боку, й особливостями реалізації її культурологічної складової в сучасній педагогічній вищій школі України, з іншого. Тому, їх обґрунтування можливе на основі врахування соціального замовлення на професійного вчителя початкової школи з визначеними сутнісними характеристиками культурологічної компетентності, освітньо-кваліфі-

каційних вимог напряму підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта».

Узагальнюючою функцією реалізації психолого-педагогічних умов формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці є забезпечення ефективного розв'язання проблеми формування культурологічної спрямованості, культурологічної готовності, культурологічної обізнаності, культурологічної активності, культурологічної самодостатності майбутніх фахівців.

Наукові позиції щодо ролі й місця організаційних, педагогічних, психологічних, дидактичних умов у прогнозуванні й реалізації освітньої мети і цілей мають загальний педагогічний характер і не суперечать одна одній. Так як розроблення конкретних педагогічних умов стосується вузьких дослідницьких проблем, то вони не можуть суперечити педагогічним законам, закономірностям, принципам. У контексті нашого дослідження локальний характер психолого-педагогічних умов формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи повинен підсилюватись зв'язком із культурологічно-орієнтованими закономірностями, культурологічно-орієнтованими принципами.

Отже, психолого-педагогічні умови сприяють прояву культурологічно-орієнтованих закономірностей, конкретизують визначені культурологічно-орієнтовані принципи формування досліджуваного феномену, підпорядковуються їм і сприяють їх реалізації, мають чітко окреслений характер положень, які використовуються в конкретних навчальних і виховних ситуаціях.

Вважаємо, що психолого-педагогічними умовами формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи й закладення механізмів його неперервного саморозвитку є наступні: *забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у культурологічному становленні в межах професійної підготовки; інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення; залучення майбутніх учителів початкової школи до активного оволодіння культурологічним досвідом реалізації культурологічних знань, умінь і навичок у суб'єкт-суб'єктному вимірі; забезпечення рефлексивної активності майбутніх учителів початкової школи у напрямі самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності.*

Вважаємо, що визначені психолого-педагогічні умови у прикладному форматі повинні сприяти розв'язанню наукової проблеми в конкретних локальних навчальних ситуаціях формуванню культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що передбачає задіяння типових і культурологічно-орієнтованих засобів педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Ключові складники досліджуваного педагогічного феномену узгоджуються наскрізним зв'язком між собою.

Реалізація цих умов, на наш погляд, має забезпечити якісний процес формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах освітнього процесу.

Значущість першої психолого-педагогічної умови зумовлена фундаментальними положеннями про те, що позитивний емоційний фон сприяє мобілізації всіх психічних процесів індивіда, підвищенню пізнавальної емоційної, моральної і вольової активності, розкриваючи потенційні здатності особистості й узгоджуючись із її потребами, інтересами й переконаннями.

Забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у процесі культурологічного становлення у межах професійної підготовки. Ця психолого-педагогічна умова – це спеціально організовані обставини з метою формування культурологічної спрямованості, проявом якої є емоційно-вольовий критерій культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Значущості дана психолого-педагогічна умова набуває у зв'язку з тим, що проблема емоційно-вольової регуляції підсилюється під час професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, бо специфіка опанування фахом і майбутня професійно-педагогічна діяльність зв'язані з постійним вираженням емоційно-вольової сфери особистості. Хоча, інформації про особливості розвитку емоційно-вольової регуляції в процесі професійної підготовки вчителів, загалом і вчителів початкової школи, зокрема, вочевидь недостатньо. Тому виникає потреба в добір і розробленні відповідних розвивально-корекційних заходів для формування вольових й емоційних компонентів у студентів. Складність і багатоаспектність проблеми емоційно-вольової регуляції зумовлюють численні підходи до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів і засобів її розвитку та формування. Основною позицією, що сприяє розумінню емоційно-вольового компонента особистості майбутніх учителів початкової школи є положення про цю структуру як інтегральний процес, що забезпечує комфортну й ефективну комунікативну взаємодію суб'єктів у ситуації невизначеності й стрімкої динаміки суспільних перетворень.

Отже, реалізація психолого-педагогічної умови забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у процесі культурологічного становлення майбутніх учителів початкової школи передбачає розв'язання таких завдань:

- підвищення активізації особистісного потенціалу культурологічного й професійної спрямованості саморозвитку й самореалізації;
- набуття навичок емоційно-вольової регуляції;
- зміцнення позитивної емоційності, підвищення ефективності й результативності навчальної та майбутньої професійної діяльності;
- опанування знаннями про культурологічну сутність професійної діяльності;
- навчання студентів сприймати процес опанування культурологічною компетентністю як можливість зрозуміти суспільно значущий сенс професійної діяльності;
- сприйняття професійного становлення і культурологічного розвитку як процесу, який прямо й зворотно залежить від емоцій, вольових зусиль, поведінки, діяльності (в тому числі від характеру поглядів, міжособистісного спілкування, особистісних намірів).

Інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення. Реалізація цієї психолого-педагогічної умови передбачає створення обставин з метою формування культурологічної готовності, як компонента культурологічної компетентності на засадах мотивованого культурологічно-інтегрованого навчання. Відповідно до структурної будови досліджуваного феномену культурологічної готовності відповідає мотиваційно-ціннісний критерій прояву культурологічної компетентності.

Культурологічний зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є вагомою частиною останньої, що забезпечує розвиток у студентів культурологічної компетентності на основі інтеграції знань із фаховими дисциплінами. Інтеграція – об'єднання загальноосвітніх, спеціальних навчальних дисциплін, усіх видів практичної діяльності у єдиний комплекс. Основи інтеграції навчальних дисциплін закладені передусім у їхньому змісті, відображаючи міжнаукову сферу знань, зв'язки, міждисциплінарну інтеграцію й слугують об'єднуючою частиною суміжних навчальних дисциплін.

Впровадження цієї психолого-педагогічної умови передбачає створення механізмів інтеграції у процесі формування культурологічної компетентності передбачає, а саме:

- формування в студентів цілісного уявлення про культурологічну компетентність як інтегративну структурну систему;
- сприяння комплексному застосуванню культурологічних знань у синтезі із фаховими;
- розробка комплексу форм, засобів, методів, які інтегрують культурологічний потенціал усіх наукових галузей навчальних дисциплін (як часткова інтеграція в межах окремих курсів чи дисциплін);
- визначення шляхів ефективного використання позанавчальної діяльності студентів, самостійної роботи й науково-дослідної активності, як об'єднуючого майданчика формування культурологічної готовності студентів (загальна інтеграція).

Системне опанування майбутніми вчителями культурологічними знаннями, вміннями і навичками. Забезпечення позитивної мотиваційно-ціннісної складової культурологічної готовності майбутніх учителів початкової школи до культурологічної активності й самодостатності має бути спрямоване на подолання нерозуміння значущості щодо культурологічної обізнаності, закріплення внутрішньої мотивації до оволодіння культурологічними знаннями й уміннями, пізнавального інтересу, як провідного імпульсу когнітивних процесів формування культурологічної компетентності (принцип цілісності, неперервності й системності формування культурологічної компетентності). Саме інтерес до збагачення інтелектуального культурологічного багажу є найбільшим стимулом для набуття знань, розвитку пізнавальної діяльності й усвідомлення вагомості рефлексивної позиції в особистісному й професійному вдосконаленні.

Оволодіння майбутніми вчителями системою культурологічних знань і вмінь є фундаментом, базовим підґрунтям культурологічної діяльності, сприяючи усвідомленню категоріального апа-

рату, інтегративності й комплексності культурологічної компетентності, усвідомленню її ролі й місця як підсистеми у цілісній системі професійної підготовки.

Для організації системної освітньої роботи в оволодінні системою культурологічних знань, умінь і навичок необхідно передбачити комплекс відповідних заходів, спрямованих на ефективність процесу таким чином, щоб їх зміст, форми і методи сприяли усвідомленню майбутніми вчителями необхідності, значущості й цінності оволодіння культурологічними знаннями, вміннями й навичками для майбутньої професійно-культурологічної діяльності. Поряд із цим, з метою оптимального й цілеспрямованого формування культурологічної обізнаності й стимулювання когнітивної сфери майбутніх учителів початкової школи доцільно ввести спеціальні курси чи практики з задіянням вищезазначеного методу.

Отже, з метою цілісного й системного формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи впровадження психолого-педагогічної умови щодо забезпечення системного опанування майбутніми вчителями культурологічними знаннями, вміннями і навичками передбачає:

- визначення об'єднуючого й спільного когнітивного поля навчальних дисциплін як теоретичної і практичної основи формування культурологічної компетентності студентів;
- визначення системи понять культурологічного характеру, які дозволять уникнути утворення різних типів бар'єрів, ситуацій неприйняття інформації культурологічного змісту (психологічний, інтелектуальний) об'єднати зміст професійно-практичних і мистецького спрямування дисциплін навколо проблеми формування культурологічної компетентності майбутніх учителів;
- розробку нормативно-регулятивної і методичної бази процесу формування культурологічної компетентності студентів (робочих програм, методичних посібників, рекомендацій, перспективних планів роботи факультету (кафедр, академічних груп, наукових і мистецько-творчих студентських об'єднань тощо) на комплексній і системній основі;
- розроблення системи міжпредметних навчальних завдань, комунікативних ситуацій, вправ, дидактичних ігор з метою розвитку когнітивної складової культурологічної компетентності майбутніх учителів, моделювання реальних професійних умов, забезпечення загальнодисциплінарних зв'язків у процесі оволодіння культурологічною компетентністю.

Актуальність зазначеної психолого-педагогічної умови зумовлена фундаментальними психолого-педагогічними положеннями про те, що тільки діяльність є універсальною формою функціонування особистості (В. Давидов, О. Леонтьєв), сприяючи актуалізації культурологічних знань, які стають критеріальними для усвідомлення практичної професійно-педагогічної діяльності в культурологічному аспекті (принцип суб'єктивно-діалогічної культурологічної взаємодії). Принцип суб'єктивно-діалогічної культурологічної взаємодії – це принцип організації відкритої системи, що передбачає обов'язкову взаємодію всіх суб'єктів на різних рівнях у «діалоговому режимі».

Забезпечення рефлексивної активності з метою самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності. Створення відповідних обставин і можливостей формування культурологічної компетентності у контексті зазначеної психолого-педагогічної умови регламентується принципом рефлексивної спрямованості культурологічної компетентності. Цей принцип передбачає таку організацію процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, при якій у майбутніх учителів початкової школи розвивається здатність до самоаналізу, контролю й адекватної оцінки рівня своєї культурологічної компетентності, систематичного усвідомлення власних культурологічних дій, що сприяє саморегуляції навчальної діяльності майбутніх педагогів і є фактором оптимізації процесу формування педагогічного явища. Рефлексія повинна забезпечити формування навичок саморозвитку, самовдосконалення, що є елементами культурологічної самодостатності майбутніх педагогів і закласти майбутньому спеціалісту потребу й здатність самовдосконалюватись протягом всього професійного життя.

Формування й розвиток особистісних і професійно важливих якостей особистості відбувається за певними закономірностями: нерівномірність та гетерохронність розвитку психіки; єдність розвитку і саморозвитку; зміна конфліктологічних позицій студента у процесі навчально-пізнавальної діяльності. (поставити посилання)

Отже, необхідною психолого-педагогічною умовою формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи є актуалізація сприйняття й усвідомлення студентом особистісного сенсу навчання й виховання професійної культури на основі освоєння культурологічних і професійних знань. Сенс навчання, рівень свідомості в навчальній діяльності, критичне

ставлення до себе, самооцінка власних можливостей (актуальне «Я»), уявлення студента про свої можливості в майбутньому (потенційне «Я») у процесі навчання якісно змінюються, вони можуть розвиватися або згасати [4, с. 254].

Основні завдання забезпечення рефлексивної активності з метою самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності: усвідомлення майбутнім учителем особистісно-професійних характеристик і власних культурологічних можливостей; розвиток уявлень про себе, як про суб'єкта культурологічного процесу; формування і відпрацювання вмінь культурологічної рефлексії; зміцнення особистісної, культурологічної і професійної самооцінки вчителя; усвідомлення потреби постійного, неперервного розвитку культурологічної самодостатності. Послідовне розв'язання визначених завдань відбувається, передусім, через спрямування Я-зусиль студентів на самопізнання, актуалізацію внутрішніх особистісних ресурсів і потенційних здатностей, підвищення особистісної компетентності, розвиток упевненості в собі, відповідальності, цілеспрямованості, витримки, самовладання, набуття досвіду конструктивного розв'язання життєвих проблем.

Висновки і пропозиції. Виходячи із зазначеного вище, розглядаємо психолого-педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці як комплекс обставин, створених у межах культурологічно-орієнтованого середовища ЗВО, що сприяють ефективному й результативному формуванню культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, розвитку навичок її реалізації в пріоритетних напрямках діяльності студентів: в комунікативній, національно-орієнтованій і мистецько-художній сферах активності.

Список літератури:

1. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Кривий Ріг, 2001. 238 с.
2. Великий тлумачний словник сучасна українська мова від А до Я / уклад.: А.П. Загнітко, І.А. Щукіна. Донецьк : Бао, 2008. 704 с.
3. Дубровська Л.О., Дубровський В.Л. До питання підготовки майбутніх вчителів початкової школи у закладах вищої освіти. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С. 52–55.
4. Найдъонов І. Болонський процес: культурологічні парадигми. *Освіта і упр.* 2004. Т. 7. № 2. С. 60–66.
5. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / за наук. ред. І.А. Зязюна. Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 752 с.
6. Підбуцька Н.В. Педагогічні умови формування конфліктологічної культури майбутнього інженера-машинобудівника : дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2008. 254 с.
7. Подласый И.П. Педагогика. Москва : Просвещение; Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 1996. 432 с.
8. Руденко В.Н. Культурологические основания целостности содержания высшего образования. *Педагогика*. 2004. № 1. С. 42–48.
9. Сорочан Т.М. Учитель нової школи. Підготовка тренерів для навчання вчителів нової української школи. *Газета «Управління освітою»*. 2018. № 3. С. 22–28.
10. Фролова О.А. Формирование межкультурной компетенции студентов высших учебных заведений экономического профиля в современных условиях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2002. 297 с.

References:

1. Brazhnych, O.G. (2001). *Pedagogichni umovy dyferencijovanogo navchannya uchniv zagalnoosvitnoyi shkoly* [Pedagogical conditions of differentiated learning of secondary school students]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.07 «Teoriya ta metodyka vkhovannya». Kryvyj Rig, 238 p.
2. Zagnitko, A.P., & Shhukina, I.A. (2008). *Velykyj tлумачnyj slovnyk suchasna ukrayinska mova vid A do Ya* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language from A to Z]. Doneczk: Bao, 704 p.
3. Dubrovska, L.O., & Dubrovskij, V.L. (2019). Do pytannya pidgotovky majbutnix vchyteliv pochatkovoyi shkoly u zakladaх vyshhoji osvity [On the issue of training future primary school teachers in higher education institutions]. *Molodyj vchenyj* [Young scientist], no. 5.2 (69.2), pp. 52–55.

4. Najdonov, I. (2004). Bolonskyj proces: kulturologichni paradygmy [Bologna process: culturological paradigms. Education and management]. *Osvita i upr.*, Т. 7, no. 2, pp. 60–66.
5. Otych, O.M. (2009). *Mystecztvo u systemi rozvytku tvorchoyi individualnosti majbutnogo pedagoga profesijnogo navchannya: teoretychnyj i metodychnyj aspekty: monografiya* [Art in the system of development of creative individuality of the future teacher of professional training: theoretical and methodical aspects]. Chernivci: Zelena Bukovyna, 752 p.
6. Pidbuczka, N.V. (2008). *Pedagogichni umovy formuvannya konfliktologichnoyi kultury majbutnogo inzhenera-mashynobudivnyka* [Pedagogical conditions of formation of conflictological culture of the future mechanical engineer]: dys. ... kand. ped. nauk. Vinnycya, 254 p.
7. Podlasuj, Y.P. (1996). *Pedagogyka* [Pedagogy]. Moskva: Prosveshhenye; Gumanytarnuj yzd. centr VLADOS, 432 p.
8. Rudenko, V.N. (2004). Kulturologycheskye osnovanyya celostnosti sodержanyya vusshego obrazovanyya [Cultural studies of the integrity of the content of higher education]. *Pedagogyka*, no. 1, pp. 42–48.
9. Sorochan, T.M. (2018). Uchytel novoyi shkoly. Pidgotovka treneriv dlya navchannya vchyteliv novoyi ukrayinskoyi shkoly [New school teacher. Training of trainers to train teachers of the new Ukrainian school]. *Gazeta «Upravlinnya osvitoju»* [Newspaper "Education Management"], no. 3, pp. 22–28.
10. Frolova, O.A. (2002). *Formyrovanye mezhkulturnoj kompetencyy studentov vusshyx uchebnyx zavedenij ekonomycheskogo profilya v sovremennux uslovyax* [Formation of intercultural competence of students of higher educational institutions of an economic profile in modern conditions]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Moskva, 297 p.